

Bakioko azentuaz

IÑAKI GAMINDE *

O. SARRERA

Lehen honetan Bakioko euskararen azentueraren ezaugarri nagusiak aurkeztu ditugu. Bakioko iparraldeko bizkaieraren barruan doinu-azentu sistematik egiten diren eremuan kokatuta dago, zehatzago Getxo-Gernika izendatu izan den barrietatean.

Hualdek¹ Gernikarako emandako ezaugarriak bete-betean gertatzen dira Bakion ere, ezaugarriok labur-bilduz honela eman daitezke:

- a. Bereizketa lexikoa: Morfemak (erroak eta atzizkiak) [+am] edo [-am] izan daitezke, [+am] atzizkiek azentua aurreko silaban ezartzen dutelarik.
- b. Hitzak [+am] morfema bat baino gehiago badauzka, lehendabizikoak erabakitzen du azaleko azentuaren kokagunea. Hitzean eratorpen atzizki bortitz bat badago, atzizki honek oinarri osoaren azentuera erabakitzen du
- c. [+am] morfemarik ez badago, talde prosodikoaren azken silabak jasotzen du azentua

Morfema azentudun eta azentubakoen arteko bereizketa honek zenbait kontraste sortarazten du. Lexikoan esate baterako:

eusí (hautsi)	éusi (ahausi)
otíe (otea)	ótie (oiloeke lo egiteko lekua)
uríkoa (hirikoa)	uríkoa (hirikoa, gurasobako umea)
freskué (milikota)	fréskue (freskoa, hoztxoa)

Atzizki batzuek daukaten funtzio edo esangura bikoitzagatik ere kontrasteak sortzen dira:

fruterué (fruitu saltzailea)	frutérue (fruitu ontzia)
karterié (postari andrazkoa)	kartérie (kartera)
Konposatu eta izen sintagmen artean:	
neska sarrá (i.s.)	neská sarra (k.)
buru andidxe (i.s.)	burú andidxe (k.)

* UPV. Euskal Herriko Unibertsitatea.

¹ HUALDE, J. I. (1997): *Euskararen azentuerak*. Anuario del Seminario de Filología Vasca "Julio de Urquijo", Gehigarriak XLII. Gipuzkoako Foru Aldundia eta Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo eta Donostia.

Gernikan bezala, berba markaturen bat egonda, sintagmaren lehen markatuak azentuaren lekua erabakitzen du:

“da” adizki klitikoarekin batera jasotako ondoko adibideetan ikusten den bezala, morfema markaturik ez badago, azentua talde osoaren azken silaban txertatzen da (a). Morfema markaturen bat egonez gero azentua ez da lekutzen (b):

- (a) abadie dá, aberatza dá, aidxena dá, alabie dá, alargune dá, baltza dá, bertzolaridxe dá, edurre dá, errotaridxe dá, errotie dá, gastie dá, gixona dá, makala dá, odola dá, ona dá, sabala dá, sarra dá, semie dá, suridxe dá, txistularidxe dá, ure dá
- (b) astélena da, básue da, béste bata, égidxe da, eskólie da, íntxurre da, kóixoa da, lékue da, léngusue da, máidxe da, óllarra da, ólloskoa da

Lana bost ataletan banatuta aurkeztuko dugu. Lehen atalean izen eta adjektiboen azentuaz arituko gara, bigarren atalean gauza bera baina aditz partizipioez, hirugarren atalean eratorpen atzizkiak ikusiko ditugu, laugarren atalean izen eta adjektibo konposatuak eta, azkenik, bosgarren atalean flexiozko atzizkien erabilera.

Atal honetan jaso ditugun izen eta adjektiboen sailkapena ematen dugu azentueraren arabera. Batetik izen eta adjektibo azentubakoak ikusiko ditugu, hots, azentua azalean azken silaban hartzen dutenak, eta bestetik, azentudunak².

O-O

aidxé	aitxé	altzá	amá	arrá
atxá	atzá	baltzá	bayé	bedxé
bitzé	eutzé	ganá	gasá	gatxá
gatzá	gewé	giltzé	gorrá	kié
latzá	ledxé	leuné	loidxé	lurré
matzá	meyé	miñé	motzá	odxé
olá	oná	otzá	oyé	saná
sarrá	satzá	sié	sillé	sitzé
sodxé	sué	surré	swiñé	uré

² Hitzén esangura nire *Bakio Berbarik Berba* lanean (1998) ikus daiteke. Bertsio elektronikoa bat ondoko helbidean ikus daiteke: <http://bips.bi.chu.es/bakio>.

o-o-ó

adarrá	agiñé	agoá	aguné	aidxená
aistié	aixié	akarrá	alboá	aldatzá
aldié	allié	altará	altzoá	ametzá
amié	andidxé	andíé	andrié	ankié
antzué	apatxá	apatzá	apoá	aprilé
ardatzá	ardidxé	ardoá	argalá	argidxé
aridxé	arié	arkué	armiñé	arotzá
arrañé	arridxé	arroá	artañé	artesa
artíé	artoá	artzié	asalá	asatzá
asié	astíé	astoá	asulé	asuné
asurré	atié	atxurré	babié	baldíé
bardié	bardiñé	barié	barrená	barridxé
barrué	basidxé	basíé	basoá	bastíé
bataná	batelá	bedarrá	begidxé	belié
beluné	berdié	beroá	besoá	bidíé
bidxorrá	bidxortzá	bietzá	biguné	billortzá
biorrá	biskorrá	bixarrá	burdidxé	burdiñé
burué	buskentzá	bustená	dirué	dosená
dxakié	dxaubié	ederrá	edié	edoidxé
edurré	egoá	eguné	egurré	eloyé
eperrá	epetxá	erbidxé	erlíé	erpié
errená	erridxé	errodxé	errué	esíé
eskasá	eskerrá	eskoyé	eskué	esnié
espaná	espillé	espoá	estená	estidxé
estoá	estulé	etzié	eulidxé	euntzé
euridxé	eurkidxé	eusnarrá	euspoá	famié
formié	frakié	frantzesá	freskué	frutué
gallurré	galtzué	garbidxé	garbié	garidxé
garoá	garridxé	garuné	gasidxé	gastayá
gastié	gastué	geixoá	gibelá	girtená
gixená	gixoná	gogorrá	gordiñé	gorridxé
gosié	gosoá	grasidxé	gurdidxé	gusurré
ididxé	igerrá	iketzá	ikoá	illuné
imiñé	inyarrá	irié	isterrá	istué
itzué	ixarrá	ixená	ixurré	jardué
kajíé	kakoá	kallíé	kanpayé	kanpié
kargíé	katié	katué	kedarrá	kimié
kinkiñé	kokotá	komuné	kordelá	koskolá
kristelá	kurtzié	kuskurré	kutuné	labié
laburré	laguné	lanbroá	lañoá	lapurré
larridxé	lastoá	latíé	leixarrá	liarrá
ligorrá	liñoá	lisué	lobié	lodidxé
lopié	loríé	losíé	lotzié	lumié
lusié	makarrá	makatzá	malbisé	mamiñé
mandoá	mankué	mantelá	martidxé	matrallé
matxetá	mayetzá	medoká	mendidxé	merkié

mesié	metalá	metié	mingotzá	mintzié
mirué	miskiñé	mistoá	mokillé	moraué
morroyé	moskorrá	mostoá	mosué	mukurré
muskillé	musturré	mutillé	mutué	natié
nebié	negarrá	negué	negué	neskié
odolá	odxelá	ogidxé	okillé	okotzá
olloá	oloá	ontzidxé	ontzié	opillé
orbelá	ordié	ordué	ormié	orpoá
orridxé	ortué	ostoá	otié	otzoá
pagoá	palié	patiñé	pentzué	petralá
pikié	pikorrá	pikué	piperrá	pistidxé
plasié	platerá	politxé	porrué	prasié
sabalá	sagarrá	sagué	sakoná	sakué
saldarrá	saldidxé	saldié	saltzié	samié
santarrá	sapalá	saparrá	sapié	sapoá
sartzá	sardié	sarié	sartená	sasidxé
satorrá	seleidxé	semié	serrié	seseillé
sesiñé	sidorrá	sikué	siridxé	siruné
sokié	sopie	soroá	sorridxé	sorué
sosoá	sospelá	subidxé	subiñé	sugoyé
suloá	sumintzé	suridxé	sustredxé	taketá
tallerrá	telie	terriñé	titidxé	tragasá
trangué	tremesá	tripié	trokié	tronbillé
troñué	trugoyé	txakurré	txalmié	txantelá
txapelá	txarridxé	txatxarrá	txikerrá	txikidxé
txispié	txistué	txitxié	txoridxé	udié
ugelá	ulie	umié	untzié	urdiñé
uridxé	urrié	urtié	uruné	usiñé

o-o-o-o

abadié	abarkié	aberratzá	akabué	alabié
alarguné	aldardidxé	alkatié	alturié	anaidxié
angirié	arantzié	aritxié	armosué	arpegidxé
arratoyé	arrebíé	atzamarrá	atzasalá	bandadié
barrabaná	barrabasá	bellegidxé	biribillé	burbuxié
bustarridxé	derriorrá	deskantzue	dolarié	durundue
egarridxé	elixié	erramié	erropié	errotié
erugie	espadié	famadué	freskurié	funeralá
gabilloyé	garagarrá	ginbeletá	gisedué	gurbixié
idxeltzoá	illedié	irisidxé	itxosoá	itxurridxé
ixekoá	ixerdidxé	kaderié	kaltzetiñé	kaparrié
karakolá	kaskabarrá	katarroá	kerixié	kipurrié
kolorié	koniflorá	konsejalá	koñatué	kridxedié
kuntzurruné	kurlinkié	madaridxé	mendebalá	mesedié
morokillé	murrumié	okelié	oridxoá	orrasidxé
osabié	palisié	pasadorá	pastorié	perejillé

pikadorá	saparié	saparié	saratié	sargoridxe
sarrasoyé	serukié	sirintxillé	sorangillé	tabernié

o-o-o-o-ó

abogadué	alagorié	arrakadié	demoniñoá	denporalié
diferentzidxe	enkargadué	erregalué	erromeridxe	eskarletiná
estimedué	garisumié	itxugiñié	kalenturié	surangillié

o-o-o-o-o-ó

afisiñedué
 errebatibié
 erremolatxié
 madariketué
 uregaridxoá

1.2. Izen eta adjektibo azentudunak**ó-o**

brúse
 kuídx
 mádx
 sáíndx
 sálle

ó-o-o

ábidxe	áitxitxe	ákana	álbañe	áldidxe
áltie	ámoma	árie	árkue	árrie
átzie	bánkue	báñie	báspidxe	básue
bégie	bídxawa	bítxoá	brásie	déndie
dótie	dxárrie	dxínboa	dxórraidxe	égidxe
ésie	éumie	éurrie	éusidxe	fréskoa
frútie	gángarra	gántxoá	gárdie	gónie
górtie	górué	gríllue	gwántie	gwápie
íntxurre	jéntie	jwérgie	káfie	kálloa
kánpoa	kárroa	kátrie	kóixoa	kóntue
kóskola	kúkue	kúmie	kúrie	kwártuc
ládxie	lánie	lántzarra	lápíe	lékue
lóboa	lúkidxe	máístrie	máixue	mállue
mántie	márkie	márkoa	mártxie	másmawa
méidie	méístrie	mímena	místoa	móltzoa
móltzoa	móskola	mótie	múlie	múskerra
náboa	nástie	óllarra	órrotza	ótie
páixie	pálue	párrie	pátoa	pístie
plómoa	pódie	póstie	pósue	púntue
sálie	sálie	sállie	séboa	séstoa

síllie	sórkidxe	sótoa	súndie	sútie
swítie	táloa	tánkie	ténesa	tíñie
trápue	tréntzie	tróngo	trónpie	txápiñe
txínboa	txínyorra	txístue	txókiñe	txólie
txóntie	txópoa	txótorra	úrdidxe	úsaba

o-ó-o-o

afróntue	aguántie	akúlue	aldápie	alfáfie
allúrbie	almúdie	amásie	améntala	amíllotxa
anégie	angírie	antxóbie	aráñie	ardíllie
arítxoa	arkásidxe	arkélie	arrádxoa	arréoa
arróbie	asélgie	askórie	aspírie	astíllie
asúkrie	asúnbrie	atájue	atxákidxe	baltzígoa
baríkue	barréñue	barréñue	barríkíe	bautísoa
bekókidxe	bendéjie	bentánie	berákarza	berdúrie
berésidxe	beségue	bijílidxe	biríkidxe	bixídxoa
boltzílloa	bortzégidxe	botíkíe	burríñoa	domékie
egúskidxe	elástune	enplástue	eráiñotza	erlárrantz
ermánoa	eróstie	errádie	erráldie	errásie
erréidxe	errékie	erréntie	erréstie	errétena
errónkie	erúgie	eskólie	espíllue	esplígue
galárníe	galdárie	gallétie	garbántzue	garrótie
gastáñie	girríntzie	gisélana	gorbétie	goróstidxe
idítxoa	idúrkíe	illíntidxe	illúndidxe	inférñue
intzíridxe	iñúrídxe	ixérie	jítánue	kanbídxoa
kandélie	karbúroa	karétie	karrájue	kastáñie
katíllue	katxárroa	keríxie	kinpúllie	kiñárríe
kirgíllue	kiskíllue	kodáñie	kofrádie	koitxédue
koltxíllie	konéjue	kortíñie	kostúnbrie	kuartíllue
kuntzúmoa	kurtzúlue	kurúbídxoa	kutxílloa	kwadríllie
labrántzie	ladríllue	lapíkoa	larándxie	leixíbie
mallúkidxe	mamárrroa	masústie	masútoa	matéridxe
matxétie	merjéndie	mispérrue	muñékie	murrúsie
okárana	olátue	osálie	otzárie	palómie
parríllie	partíkíe	patátie	patíñie	pekátue
pelótie	persébie	persónie	pestáñie	portálie
portzébie	potíxoa	puntíllie	sakóstie	salítrie
sapátue	sardíñie	sarrántxie	selébie	seméntoa
sepíllue	sitxúskidxe	sokórrue	sorúbíe	tallétue
tardántzie	tiñékue	tomátie	tortíllie	trebérie
trigérue	tximínidxe	txixíllue	txoríxoa	urkúlue

ó-o-o-o

árbolie	árrortzie	bélarridxe	bérekidxe	dúngulue
dxústuridxe	jílgeroa	kámarie	kámisie	kánikíe

kántarue	kárkabie	lándarie	léngusue	mákiñie
máskarie	ókondoa	sápatue	txíkerie	txókoloa

o-o-ó-o

erretxíñe
karnabála
selemíñe

o-ó-o-o-o

alkóndarie	anábakie	armáridxoa	astrápalie	birégarroa
damístikue	depósitxue	elórrantzie	eskándalue	orkátillie
espárrague	eukélitruue	intzúrriuxe	iñétasidxe	kakárraldoa
kalábasie	kañúberie	karátulie	karrámarroa	kurúbidxoa

o-o-ó-o-o

alkatxófie	angaríllie	arpillérie	bekekárrie	diferéntie
dilijéntzie	dobladíllue	elegántie	erradúrie	erramádie
erramérue	erratúrie	erregíñie	erreíñétie	erremíntxie
errespétoa	errespóntzoa	erromárie	inperdíblie	kamisétie
kandelábrue	kantintplórie	kiribídxoa	komadrónie	kukurrukue
lebadúrie	mandaríñie	mantzaníllie	maripósie	txokolátie

ó-o-o-o-o

léngusiñie

o-o-ó-o-o-o

errosáridxoa
mamukéridxoa
erresáridxoa

o-o-o-ó-o-o

erremolínue

2. ADITZ PARTIZIPIOAK

Izen eta adjektiboekin egin berri dugunez, atal honetan aditz partizipioak azentubako eta azentudun ezaugarrien arabera sailkatuko ditugu.

2.1. Aditz partizipio azentubakoak

o-ó

artú	asméu	astú	bistú	dobléu
dxalgí	dxantzí	dxosí	ebái	edán

edxén	eidxó	emón	entzún	eráiñ
erré	esán	eskéi	eukí	galdú
gordé	irí	itxí	ixí	kiñéu
kobréu	koxú	labréu	loitxú	okí
olgéu	ostú	pagéu	pikéu	saldú
sartú	tapéu	topéu	tragéu	urtú

o-o-ó

aixetú	antzutú	apainyú
apurtú	atará	atxurtú
baltzixú	beratú	berotú
betetú	bidxortú	dxesarri
dxorratú	egosi	ekarri
eralgi	eratzi	erosi
esetú	eskatú	eskondú
estutú	etorri	galaso
garandú	garbitxú	garrastú
gatzatú	gogortú	ibilli
igerri	ikisi	ikusi
ikutú	imiñi	irigi
irikíñ	kimatú	laburtú
lagundú	larritxú	lisutú
loditxú	lotzatú	miestú
misketú	mogitxú	mutilyú
odoldú	oratú	otzitxú
prijidú	satitxú	satzitxú
segidú	serratú	siñestú
sorrostú	sulotú	suritxú
tiretú	trabestú	txikertú
ugertú	ukusi	ukutú

o-o-o-ó

alargundú
bereinketú

2.2. Aditz partizipio azentudunak

ó-o

bóta	bwélteu	dxádxo	dxéusi	fúmeu
kéndu	násteu	páseu	préntzeu	únteu

o-ó-o

agwánteu	akábeu	amáteu	arráskeu	arrégleu
barrúnteu	deskántzeu	dxabóneu	erréseu	etxáron
kanbídxeu	konpóndu	korridú	oblígeu	prepáreu

ó-o-o

éroan
gáratu
gárdatu
íxartu
kórdatu
tínyatu

o-ó-o-o

amórrotu
asárratu
astílletu
batíretu
irékatzi

ó-o-o-o

átzeratu

o-o-ó-o

erregáleu
erreménteu

o-ó-o-o-o

arrákalatu

3. ERATORPEN ATZIZKIAK

Eratorpen atzizkiak multzo nagusi bitan sailka ditzakegu; gainerako morfemak bezala, atzizki batzuk azentubakoak dira eta beste batzuk azentudunak.

3.1. Azentubakoak

Atzizki azentubakoak erroari eransten zaizkio eta, erroa azentubakoa bada, azentua azalean hartzen dute azken silaban. Erroa azentuduna denean, erroaren azentua gailentzen da.

ADIE

abidxadié	adarkadié	aginkedié	artzakadié	karakadié
kaskadié	kollarakadié	mallukedié	palukedié	senserradié

BAKOA

mendebakoá	ulebakoá	gasbakoá	geixobakoá
aginbakoá	gánorabakoa	lotzabakoá	metxérubakoa

DUN

buruduné	doiduné	dxatuné	dxostuné	euskelduné
puntíllédune	bixerduné	erdéldune	kaskabéldune	púntedune

ERIE: Agentea adierazteko erabiltzen denean azentubakoa da, ostantzean azentuduna:

erregaterié
bendejerié
parterié

ERUE: Aurrekoarekin gertatzen den bezala, agentea adierazteko erabiltzen denean azentubakoa da:

karniserué	panaderué	sapaterué	tabernerué	fruterué	kamarerué
prisionerué	basurerué	letxerué	bankerué	sesterué	txakoliñerué
fruterué	basurerué	panaderué	tabernerué	sapaterué	erregaterué

IÑOÁ

komuniñoá
uniñoá

KERIDXÉ

iñuséntekerdixe
txarrikeridxe

LARIDXÉ

bertzolaridxe
txistularidxe
errotaridxe
errementaridxe
erremesalaridxe

Atzizki hau, Hualderen (1997) lanari jarraikirik, bortitza dugu, izan ere, erro markatuen azentua ezabatu egiten du, adibidez:

txístue   txistularidxe

ORIE: Agentea adierazteko erabiltzen denean azentubakoa da:

enterradorié
gobernadorié
erradorié
kobradorié
pastorié
tasadorié

OYE

balkoyé	errasoyé	frontoyé	garrafoyé	jugoyé
kajoyé	kamisoyé	kantoyé	kapoyé	koltxoyé
limoyé	melokotoyé	sermoyé	takoyé	turroyé

SIÑOÁ

afesiñoá	atentziñoá	bereinkesiñoá	ixentasiñoá
kantziñoá	laguntziñoa	maldesiñoá	umedasiñoá

SKOA

andraskoá	andraskoá	aproposkoá	ariskoá
bereskoá	burdiñeskoá	egurreskoá	érderaskoa
kañáberaskoa	kristéleskoa	lánaskoa	liñoskoá
narruskoá	olaskoá	siskoá	trápuskoa

TASUNE

argitxasuné
damutasuné
garbitxasuné
istutasuné
osasuné

TO/DO

edertó
obetó
ondó
politxó
txartó

3.2. Azentudunak

Atzizki azentudunak multzo bitan sailka ditzakegu; batetik, aurreazentuatzaileak direnak, eta bestetik, azentua biltzen dutenak.

3.2.1. Aurreazentuatzaileak

Atzizki hauek azentua atzizkiaren aurreko silaban txertarazten dute; barietate honetan, Uribe-Kostako herrietan ez bezala, ez dago atzizki aurre-aurreazentuatzailearik.

DIDXE

arístidxe
gastáñedidxe
piñúdidxe
artédidxe

KA

abidxadaka	alórike	árraka	arrosíke
áska	besáka	boláka	bwéltaka
dámaka	eróstaka	éusike	gírríntzeka
intzírike	kántaka	kárneka	kóixoka
kwíke	márroka	ostikéka	pelótaka
rábaka	teupedáka	txirinbwéltaka	usínke

KIDXE

odólkidxe
ipíngidxe
gastáñekidxe

gurbískidxe
goróstokidxe
andíkidxe

KUNIE

adíkunie
begíkunie
esákunie

NGOA

gorríngo
suríngo

NTZIDXE

atrebéntzidxe
konpeténtzidxe

NTZIE

komenéntzie
konfidxántzie

RO

barríro
luséro
geldíro

STO/DO

babástoa
sapástoa
sorrístoa

TARRA

armíntzarra	yatábarra	bakióstarra	basótarra	bermiótarra
biskáitarra	busturítzarra	emerandótarra	gerníkarra	kánpotarra

PIE

árbolapie
eskillarapie
parrápie
tripépie

eléspie
máipie
sagápie

RENGO

akabúrengo
átzerengo
bérengo
górengo

TZIE

berdártzie
edúrtzie

TIDXE

billúrtidxe
gusúrtidxe
eskértidxe
moskórtidxe
negártidxe

TXIE

burútxie
flamítxie
biíntxie

TXUE

txotátxue
atxúrtxue
óstxue
berórtxue

TZUE

asúrtzue
inyértzue
lañórtzue
mamíntzue
pisúrtzue

3.3. Azentua biltzen dutenak

Atzizki hauek eurok hartzen dute azentua atzizkiaren silabaren batean:

ERA

suséra

erkéra

ERIDXE

karniserídxé

karterídxé

kofraderídxé

panaderídxé

serbeserídxé

ERIE

1. lekua edo instrumentoa adierazteko, erdal -era:

esparragérie

simentérie

kabesérie

2. neurriak edo tamaina adierazteko:

lusérie

lodidxérie

ERUE

basurérue

kandelérue

babérue

frutérue

mortérue

KERIE

asíkerie

etórkerie

esákerie

urtékerie

MENTU/MINTXU

preparaméntue

pentzaméntue

konosimíntxue

TOKIDXÉ³

ollotókidxe

bolatókidxe

umetókidxe

erletókidxe

³ “toki” atzizki gisa sartu dugu, izan ere, berba bezala Bakion ez da erabiltzen. Hala ere, konposatuen atalean sar liteke.

TEGIDXE

artégidxe

lastéidxe

sastéidxe

4. IZEN ETA ADJERKTIBO KONPOSATUAK

Konposatuetan mota nagusi bi bereizi behar dira. Batetik, konposatu lexikalizatuak edo esan geniezaiekeenak ditugu, honelakoetan badirudi konposizioaren sena galdua dela eta azentua galdu egin dela azalean azentuatze-ko arau nagusiaren arabera; adibidez:

ogigastayé	katomierlié	eperdidxé	ollogorrá
leibaltzá	leigogorrá	ogi salatué	urregorridxé
urresuridxé	elgorridxé	odolbatué	satordxoá

Hala ere, kasu gehienetan konposatuak azentudunak izaten dira. Azentua lehen edo bigarren konposagaiak hartzen duen jakitean datza arazoa. Jarraian jaso ditugun konposatu batzuk honen arabera sailkatuko ditugu.

4.1. Lehen konposagaian azentuatzen direnak

Alatxo honetan azentua lehen konposagaian biltzen dutenak emango ditugu. Gehienetan azentua lehen konposagaiaren azken silaban kokatzen da. Hala ere, lehen konposagaia azentuduna denean, azentua ez da lekutzen.

abárrorrotza	abárruntzie	agéuntzie	agostú madaridxe
albárrorrotza	aldásberie	aldíetzie	almúde asala
ámordie	andábidie	anegá erdidxe	ardáu sopie
argí mutille	arróztasala	artá bixarra	artáburue
artágarune	artóbixarra	artóurune	artúemon
askónarra	askóraburue	astá matza	astégune
astóemie	astóztarie	astrápalotza	asúnbre erdidxe
atéburue	atéganie	atxúrburue	babá txikerra
básauntze	basó saldidxe	bedár sikue	belúnasurre
berákas sopie	bésarte	bidésiorra	biótzerrie
bórrorrotza	burdíbidie	búrpille	burúgorridxe
dáma dxokoa	doniané makatza	dxádxotetzie	dxórrorrotza
edúr bolie	edúr fabrikie	enbrá aixie	érlautze
errámu egune	erreñéta sagarra	erréka bedarra	errékarridxe
erresáridxo bedarra	errí bedxe	errói baltza	eskillaráburue
eskúberie	esné bedxe	esné terriñe	esnélodidxe
esté gorridxe	étzatzie	eurí edurre	eurí ugerra
eurígaroa	fidéo sopie	gabón madaidxe	gabón sarra
galtzúserrie	garí urune	garípilloa	gástotzara
gásture	gasún askie	girténsuloa	gorpústi egune
idí busterridxe	ikó gorridxe	ikó suridxe	ikópasa
ínyaba lapikoa	ínyabasala	iré kargie	irríbarrie
itxós bitze	itxurríbidie	jardúlatza	kabállo kerixie
kamiñó eskiñie	kaná sagarra	kandéla negarra	kandélaridxo egune
kánpa matza	kañúbera erramie	kartá dxokoa	kastílla soso

kerixé baltza	kinpúle gorridxe	kinpúle suridxe	kokótaspidxe
kriedú bedarra	kuartillu erdidxe	kurlinké txikerra	kutxílo madaridxe
labásue	lápotzarie	lastáserrie	lastó txolie
lástondoa	makás madaidxe	másmáu sarie	múnarridxe
mutíl lagune	mutílsarra	nábo lorie	neskásarra
néurri kordela	ogí baltza	okáran txikerra	oló soloa
óndatxurre	oñésbidie	oridxó asie	ostúlekue
oyá serue	pastóre galtzerdidxe	patáta gorridxe	patáta landarie
patáta suridxe	patátaidxena	pipér salle	sagár gorridxe
sái sabala	saldí kerixie	saltzá berdie	sanjwán sagarra
sanpédro sagarra	sapatá sorue	sapó berdie	sardákakoa
sardíñe sarra	sekúle bedarra	sésto artañe	sésto nausidxe
sésto txikerra	satór itzue	sidirí madaidxe	soló eskiñe
solóbarrena	sológodxena	txakúrrandidxe	txakúrrestule
txarí arra	txorí matza	txorídxabola	udébarridxe
udégodxena	ulégorridxe	ulémengela	umékoskorra

4.2. Bigarren konposagaien azentuatzen direnak

Azentua bigarren konposagaien biltzen dutenen kasuan azentua bigarren konposagai horren lehen silaban txertatzen da, egundo ere ez silaba horretatik gora.

are súbille	artatxóridxe	arto ártie	aste sántue
atxíkoa	baba náusidxe	bariku gúren egune	basakátue
bedar lékue	betérrie	betóndoa	betúlie
bidekúrsioa	bien gánie	bies náusidxe	bostórridxe
burkámie	domi sántue	dxatórdue	eguen gúren egune
egusten gúren egune	erreka txóridxe	eskulékue	frutárbolie
iko brébie	itxas bédarra	itxostxóridxe	kanposántue
leinégarra	lokátrie	lur bárridxe	madari sáltzie
mais kérixie	piñubólie	sanbédarra	sapatu gúren egune
sasitxóridxe	sorrikúmie	sugoi bédarra	surtzílloa
sutóndoa	txarrikúmie	txomin bédarra	usándrie

5. FLEXIOZKO ATZIZKIAK

Atal hau hiru azpi-ataletan banatuta aurkezten dugu; lehen azpi-atalean deklinabidearen morfemak aztertuko dira, bigarrenean aditz jokatuaren aspektuen morfemak eta hirugarrenean gainerakoak

5.1. Deklinabidearen morfemak

Deklinabidearen morfemak aztertu ahal izateko bizidunen deklinabidean neska, seme, idi, asto, katu eta gixon hitzen paradigmak aukeratu ditugu; hitz guztiok azentubakoak dira, era honetara morfemen jokabidea azter dezakegu.

Singularra	Plurala	Singularra	Plurala	Singularra	Plurala
neskié	néskak	semié	semiek	ididxé	idídxek
neskiék	néskak	semiék	semiek	ididxék	idídxek
neskieri	néskari	semierí	semíeri	ididxerí	idídxeri
neskiená	néskana	semiená	semíena	ididxená	idídxena
neskiégas	néskakas	semiégas	semíekas	ididxégas	idídxekas
neskiéntzako	néskantzako	semiéntzako	semíentzako	ididxéntzako	idídxentzako
neskiégatxik	néskakatxik	semiégatxik	semíekatxik	ididxégatxik	idídxekatxik
neskiañé	néskakañe	semiañé	semíekañe	ididxañé	idídxekañe

Singularra	Plurala	Singularra	Plurala	Singularra	Plurala
astoá	astóak	katué	katúek	gixoná	gixónak
astoák	astóak	katuék	katúek	gixonák	gixónak
astoarí	astóari	katuerí	katúeri	gixonarí	gixónari
astoaná	astóana	katuená	katúena	gixonaná	gixónana
astoágas	astóakas	katuégas	katúekas	gixonágas	gixónakas
astoántzako	astóantzako	katuéntzako	katúentzako	gixonántzako	gixónantzako
astoáгатxik	astóakatxik	katuéгатxik	katúekatxik	gixonáгатxik	gixónakatxik
astoañé	astóakañe	katuañé	katúekañe	gixonañé	gixónakañe

Tauletan ikusten den bezala, pluralaren morfema aurreazentuatzailea da, paradigmaren plural guztiak era berean azentuatzen dira. Jarraian pluralaren aurreazentuatzaioaren adibide gehiago ikus daitezke erro azentubako zein azentudunekin:

ó-o

ásak	báltzak	éuntzek	frákak
górrak	kánpak	kóplak	míkek
ónak	sárrak	txálak	txítzek

o-ó-o

alábak	ardídxek	astóak	bentának
betúlek	burpíllek	erráillek	eskólak
estrátzak	gastíek	geixóak	gixónak
gurésoak	katúek	lagúnek	mamíñek
mokíllek	mutíllek	ogídxek	ollóak
orbélak	otzáarak	sagárrak	sarténak
semíek	tabérnak	takétak	txakúrrek
txapíñek	txarrídxek	txilíñek	txorídxek

ó-o-o

árik
gáidxerak
sámarrak

o-o-ó-o

alargúnek	aldaménak	egabérak	erradúrek
errebwéltak	kaltzetínek	orrasídxek	sepultúrek

o-ó-o-o

berákatzak
lapíkoak
tallétuek

ó-o-o-o

légusuek
ólloskoak

Bestalde, soziatibo, destinatibo eta motibatiboaren morfemak aurre-azentuatzaileak dira.

Bizigabeen deklinabidea aztertu ahal izateko azentubakoak diren taberna, etze, erri eta baso aukeratu ditugu.

Singularra	Plurala	Singularra	Plurala
tabernán	tabérnatan	etzién	etziétan
tabernará	tabérnatara	etzerá	etziétara
tabernáti(k)	tabérnatati(k)	etzéti(k)	etziétati(k)
tabernakoá	tabérnatakoa	etzekoá	etziétakoa
tabernarántza	tabérnatarantza	etzerántza	etziétarantza
tabernáraño	tabérnataraño	etzéraño	etziétaraño

Singularra	Plurala	Singularra	Plurala
errídxén	errídxetan	basoán	basóatan
erriré	errídxetara	basorá	basóatara
errítxik	errídxetati(k)	basóti(k)	basóatati(k)
errikoá	errídxetakoa	basokoá	basóatakoa
erriréntza	errídxetarantza	basorántza	basóatarantza
erríreño	errídxetaraño	basóraño	basóataraño

Ikusten den moduan, ablatiboa, adlatibo direktiboa eta destinatiboa azentudunak dira.

Kasuen funtzionamendua bera da gainerako kategoria gramatikal guztietan; jarraian erakusleak, pertsona izenordainak eta leku aditzondoak emango ditugu.

HAU	HORI	HA	HAUEK	HORIEK	HAIEK
au	orí	a	ónek	órrek	aik/áyek
onék	orrék	ak/arék	ónek	órrek	aik/áyek/árek
onerí	orrerí	ayerí/airí	óneri	órleri	áyeri/áiri
onená	orrená	ayená/arená	ónena	órrena	áyena
oné(g)as	orré(g)as	ayégas/ágas	ónekas	órrekas	áyekas/árekas
onéntzako	orréntzako	ayéntzako	ónentzako	órrentzako	áyentzako
onéaitxik	orréaitxik	aréaitxik	ónekatzik	órrekatzik	áyekatzik
onaiñé	orraiñé	ayeñé	ónekañe	órrekañe	áyekañe
onetán	orretán	ayetán	ónetan	órretan	áyetan
onetará	orretará	ayetará	ónetara	órretara	áyetara
onetátik	orretátik	ayetátik	ónetatik	órretatik	áyetatik
onetakó	orretakó	ayetakó			

HAUXE	HORIXE	HAXE	HAUEXEK	HORIEXEK	HAIEXEK
auxé	orixé	axé	ónexek	órrexek	áixek
onexék	orrexék	axék	ónexek	órrexek	áixek
onexerí	orrexerí	aixerí	ónexeri	órrexeri	áixeri
onexená	orrexená	aixená	ónexena	órrexena	áixena
onexé(g)as	orrexégas	aixégas	ónexekas	órrexekas	áixekas
onexéntzako	orrexéntzako	aixéntzako	ónexentzako	órrexentzako	áixentzako
onexéaitxik	orrexéaitxik	aixéaitxik	ónexekatzik	órrexekatzik	áixekatzik
onexeaiñé	orrexeaiñé	aixesaiñé	ónexekañe	órrexekañe	áixekañe

BERA	EUREK
berá	éurek
berák	éurek
berarí	éureri
beraná	éurena
berá(g)as	éurekas
berántzako	éurentzako
beráгатxik	éurekatzik
beragañé	éurekañe

NI	GU	ZU	ZUEK
ní	gu	su	súek
nik	guk	suk	súek
nirí	gurí	surí	súeri
nirié	gurié	surié	súena
ní(g)es	gú(g)es	sú(g)es	súekas
nirétzako	gurétzako	surétzako	súentzako
níгатxik	gúгатxik	súгатxik	súekatzik
nigañé	gugañé	sugañé	súekañe

NEU	GEU	ZEU	ZEUEK
neu	geu	seu	séuok
neuk	geuk	seuk	séuok
neurí	geurí	seurí	séuori
neuríé	geuríé	seuríé	séuona
néuges	géuges	séuges	séuokas
neurétzako	geurétzako	seurétzako	séuontzako
néugatxik	géugatxik	séugatxik	séuokatxik
neugañé	geugañé	seugañé	séuokañe

HEMEN	HOR	HAN	BERTON	BERTAN
emén	or	an	bertón	bertán
oná	orrá	ará	bertorá	bertará
eméti(k)	órti(k)	ándi(k)	bertótik	bertátik
emekoá	orkoá	angoá	bertokoá	bertakoá
onántza	orrántza	arántza	bertorántza	bertarántza
onáño	orráño	aráño	bertóraño	bertáraño

HEMENTXE	HORTXE	HANTXE
ementxé	ortxé	antxé
onaxé	orraxé	araxé
emétixe	órtixe	ándixe
emekoxié	orkoxié	angoxié

5.2. Aditz jokatuak

Aditzak jokatukeran, morfema azentudunik ez badago, azentua azken silaban kokatzen da, orain arte ikusi izan dugun moduan. Aspektu ez-perfektuaren eta geroaren morfema biak aurreazentuatzaileak dira. Jarraian adibide batzuk ikus daitezke:

dxo dót	dxo dosú	dxóten dot	dxóko dot
dxan dót	dxan dosú	dxáten dot	dxángo dot
erre dót	erre dosú	errétan dot	erréko dot
edan dót	edan dosú	edáten dot	edángo dot
galdu dót	galdu dosú	galdúten dot	galdúko dot
dxosi dót	dxosi dosú	dxósten dot	dxosíko dot
sorrostu dót	sorrostu dosú	sorrostúten dot	sorrostúko dot
erosi dót	erosi dosú	erósten dot	erosíko dot
ekarri dót	ekarri dosú	ekárten dot	ekarríko dot
berotu dót	berotu dosú	berotúten dot	berotúko dot
eskatu dót	eskatu dosú	eskatúten dot	eskatúko dot
apurtu dót	apurtu dosú	apurtúten dot	apurtúko dot

5.3. Gainerakoak

Gainerako morfema flexionaletan graduatzaileak (-ago, -en eta -egi) aurreazentuatzailerak dira:

-AGO

andídxaoa
txikérraoa
txárrau
sárraoa

-EN

gastíena
lodídxena
sárrena
txárrena
ónena

-EGI

óneidxe
txárreidxe
andídxeidxe
txikérreidxe

Ordinalak egiteko erabiltzen den “-garren” atzizkia aurreazentuatzailerak da: bígarrena, irúgarrena, láugarrena, bósgarrena, séigarrena, saspígarrena, e.a.

Nominalizazioak egiteko TE eta KERAN, zein gerundialak egiteko agertzen den TA aurreazentuatzailerak dira:

TA	TEA	KERAN
íntxe	ítxie	íkeran
esánta	esátie	esákeran
entzúnte	entzútie	entzúkeran
apurtúte	apurtútie	apurtúkeran
ekarrítxe	ekártie	ekarríkeran

LABURPENA

Artikulu honetan Bakioko euskararen azentu-ereduaren ezaugarri nagusiak aurkezten dira. Bakioko sistema bizkaieraren iparraldeko doinu azentudun barietateetan kokatzen da. Lan honetan morfema azentudun eta azentubakoen arteko desberdintasuna ikertzen da, bereziki atzizki azentudunak kontutan hartzen direlarik. Hauen artean, eratorpen atzizkiak lantzen dira alde baterik, eta beste aldetik, deklinabidearen eta aspektuen morfemen jokabidea. Atal batean konposatuak sortzeko azentueraren garrantzia ere nabarmentzen da.

RESUMEN

En este artículo se analizan las principales características del sistema acentual del euskara de Bakio. El sistema acentual de Bakio se encuentra dentro del ámbito de las variedades de acento de pitch de la zona norte de Bizkaia. En este trabajo se investigan las principales diferencias entre morfemas acentuados y no acentuados, considerando los morfemas acentuados principalmente. Entre estos, por una parte se analizan los sufijos de la derivación y, por otra parte, los sufijos de la declinación y de los diferentes aspectos verbales. En uno de los apartados se destacan las principales características acentuales de la formación de compuestos.

RÉSUMÉ

Dans cet article, on analyse les principales caractéristiques du système accentuel du basque de Bakio. Le système accentuel de Bakio se trouve dans le domaine des variétés d'accent de pitch de la zone nord de Bizkaia. Dans ce travail, on étudie les principales différences entre morphèmes accentués et non accentués, en considérant notamment les morphèmes accentués. Entre ceux-ci, d'une part on analyse les suffixes de la dérivation et, d'autre part, les suffixes de la déclinaison et les différents aspects verbaux. Dans une des parties, on remarque les principales caractéristiques accentuelles de la formation des composés.

ABSTRACT

In this article the main features of the Bakio Basque stress system are analysed. The Bakio stress system falls within the sphere of the Northern Bizkayan pitch stress range. In this study the main differences between stressed and unstressed morphemes are investigated, with an emphasis on the former of these, including on the one hand the suffixes of derivation and, on the other, the suffixes of declension and the varying verbal aspects. One of the sections highlights the main stress characteristics of compound formations.